

Serafim Maksimos'un Anılarında İşgal İstanbul'u ve Sosyalist Hareketler

STEFO BENLİSOY

BU YAZIDA BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI/ PANERGATİKİ (Bİİ) GENEL SEKRETERLİĞİNİ DE YAPAN SERAFİM MAKSİMOS'UN İŞGAL İSTANBUL'UNA, TÜRK SOSYALİSTLERİNE VE İŞÇİLERİNE DAİR ANILARI YER ALMAKTADIR.

"Haydi işçiler daima ileri
Biziz dünyanın temeli
Yürüyelim, birleşelim,
Sendikalar teşkil edelim!"¹

Mütareke dönemine girilirken Osmanlı başkenti, geçmişi II. Meşrutiyet'in ilanına kadar giden örgütlü bir sosyalist ve sendikalist harekete sahipti. Türkiye Sosyalist Merkezi ve hemen sonrasında Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı adıyla örgütlenen, ağırlıklı unsurunu Rumların oluşturduğu, giderek devrimci sendikalist bir yönelimin baskın hale geldiği bu hareket Balkan Savaşları, bilhassa da I. Dünya Savaşı'nın ilanının yarattığı koşullarda dağılsa da savaşın hemen sonunda hızlı bir toparlanma sürecine girer.² Bu toparlanma sürecinin ardından kurulan Beynelmilel İşçiler İttihadı/Panergatikî (Bİİ) işgal altındaki İstanbul'da sınıf hareketinin en önemli aktörü olacaktır.³

Yunanistan komünist hareketinin en önemli isimlerinden, Yunanistan Sosyalist İşçi Partisi (SEKE) ve sonrasında kurulan Yunanistan Komünist Partisi'nin (YKP) önde gelen figürlerinden yazar ve entelektüel Serafim Maksimos'un (1899-1962) 25 Aralık 1957 ile 11 Nisan 1958 tarihleri arasında *Makedonya* (Μακεδονία) gazetesinde tefrika halinde yayımlanan gençlik hatıraları işgal dönemi İstanbul'unun işçi ve sosyalist hareketleri açısından şimdiye kadar incelenmemiş oldukça önemli bir kaynaktır.⁴ Bİİ/Panergatikî'nin ilk genel sekreterliğini de yapan, Trakya Gaziköy doğumlu Serafim Maksimos'un, Bİİ ve işgal İstanbul'undaki sınıf hareketine ilişkin doğrudan ve 'içeriden' aktarımı, canlı ve samimi

diliyle öne çıkıyor. Okumakta olduğunuz yazı döneme ilişkin çok sayıda ayrıntı ve anekdot barındıran Maksimos'un anılarının daha geniş bir değerlendirmesini ileriki bir yazıya bırakarak, onun bilhassa Türk sosyalistleri ve işçilerine ilişkin aktarımlarına yoğunlaşacak.

SERAFİM MAKSİMOS VE BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

İstanbul'daki Fener Rum Lisesi'nden mezun olan Maksimos, 1918'de Osmanlı ordusundan firar eder, Sohum ve Odesa'da çeşitli işlerde çalıştıktan sonra ilk uygun fırsatı değerlendirip İstanbul'a döner. Burada Galata Limanı'nda çalışmaya başlayarak deneyimli sosyalist ve sendikacı militanlarla ilişkiye geçer.

Bu militanların arasında Maksimos'un Bİİ'nin ruhunu oluşturduğunu ifade ettiği Zaharias Vezestenis (1891-1957) özel bir yere sahiptir.⁵ Vezestenis, Meşrutiyet dönemi İstanbul işçi hareketine iştirak edip Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı sekreterliği yapmış olsa da henüz yaşça gençtir. Maksimos'a Cihan Harbi sırasında bulunduğu Amerika'da başından geçenleri aktarıp, devrimci sendikalizmin en önemli temsilcisi sayılan IWW'ye (Industrial Workers of the World/Dünya Endüstri İşçileri Sendikası) ilişkin övgü dolu konuşmalar yapar ve Maksimos'u devrimci sendikalizmle tanıştırır. Vezestenis, Avrupa sosyal demokrasisinin savaş karşısındaki tutumuyla işçi ideallerine ihanet ettiğini vurgulamakta ve Marx'ın "işçilerin kurtuluşu kendi eserleri olacaktır" ifadesini tekrarlamaktaydı.⁶ Vezestenis'e göre işçilerin kendi davalarında onları savunacak "avukatlara" ihtiyaçları yoktu. Yeter ki doğru biçimde örgütlenebilsinlerdi. Bu noktada Vezestenis, işçilerin ABD'deki IWW'nin tarzında, yani işkolu temelinde büyük sendikalarda örgütlenmesi gerektiğini savunmaktaydı.⁷ Vezestenis'e göre işçilerin temel ilkesi sınıf mücadelesi olmalıydı. Nihai hedefleriyse emeğe dayalı sömürsüz, şiddetsiz ve devletsiz özgür bir toplum inşa etmektir. Bakunin, Kropotkin, Fransız

1924 yılında Moskova'da gerçekleştirilen Komünist Enternasyonal'in V. Kongresi'nden. Oturanların en sağında Serafim Maksimos, hemen yanında, daha sonra Ho Chi Minh olarak tanınacak, Nguyen Ai Quoc, onun yanında Guadalupe Komünist Partisi lideri Joseph Gothin_ Lunion ve hemen yanında Troçki.

sendikalizmi, anarko-sendikalistler Errico Malatesta ve Angel Pestana ve elbette Marx, Vezestenis'in atıfta bulunduğu figürlerdi. Maksimos, Vezestenis'in kendisine Bakunin'e ait metinler verdiğini hatırlarken, bu dönemde Paris'ten *La Vie Ouvrière* gazetesini ve devrimci sendikalizm ile genel grev hakkında kitap ve broşürler, Milano'dan, anarşist Malatesta'nın *Umanità Nova*'sı ve basılı materyaller ulaştırıldığını hatırlamaktadır.

Maksimos ve Vezestenis bu yönelimlerine rağmen aynı dönemdeki birçok devrimci sendikalist ya da anarko-sendikalist çevre gibi giderek Ekim Devrimi'nin yarattığı etkiyle Bolşevizmin çekimine kapılırlar.⁸ Onlara göre devrimi gerçekleştirenlerin geleneksel sosyal demokrasiyle bir ilgisi yoktur. Rusya'da Çarlık iktidarı sovyetler, yani toprak ve fabrika işçilerinin özyönetimi tarafından yıkılmıştı. İşte bu arkaplan bağlamında Vezestenis ve Maksimos Avrupa'daki birçok sendikalist çevre gibi işçi sınıfının kendisinden ayrı bir partiye ihtiyaç duymadığını düşünseler de Bolşeviklere yakınlaşırlar.⁹

Vezestenis, 1920 yılında IWW'nin program ve tüzüğünü Yunancaya tercüme etmişti. Maksimos'un aktarımına göre yaptıkları uzun tartışmalar neticesinde örgütlerini bu esaslara göre teşkil etmeyi kararlaştırırlar ve sendikal örgütlenmelerine *Panergatik* (Πανεργατική) Beynelmilel İşçiler İttihadı adını verirler.¹⁰ Galata'da, Aya Nikola Kilisesi civarındaki bir kahvenin üst katındaki salonda her hafta cumartesi ve pazarları işçilere yönelik tartışma toplantıları düzenlemeye başlarlar.¹¹ Maksimos'un bu döneme dair aktarımları Bİİ'nin oldukça başarılı olduğu

izlenimini veriyor. Bizzat kendisi bir avuç insanla bir kahvehane köşesinde başlattıkları hareketin kısa sürede Taksim'de, Britanya konsoloslğunun sokağında yeni ve daha geniş bir büroya taşınarak buranın salonunda iki yüz üç yüz kişilik toplantılar yapmaya ve *Yeni İnsan* (*Neos Anthropos*) adında bir gazete yayımlamaya başladıklarını aktarır.¹²

Zaharias Vezestenis'in bir süre sonra tekrar ABD'ye gidişi, örgütün Bolşevizme yönelme sürecini daha da hızlandırır. Maksimos, Vezestenis ayrılrsa da "gölgesinin" aralarında bulunmaya devam ettiğini zikrediyor. Ama kendi aralarında Bakunin, Kropotkin ve Malatesta'nın metinlerini okusalar da bilinçlerinde Marx'ın konumunun daha belirgin hale geldiğini, Sovyet komünizminin ideolojik ve politik çekiciliğinin arttığını vurgular.¹³

Öte yandan örgütlenmelerini oluşturduktan sonra karşılaştıkları en büyük sorun, şehrin en kalabalık işçi topluluğunu oluşturan Türk işçilerinin nasıl örgütleneceği meselesidir. Zira Maksimos'un ifadesiyle kitleleşmeler, enternasyonalist ilkelere ve propandaya sahip olsalar da gerçekte bir Rum¹⁴ örgütü olarak kalmışlardı. Ona göre Küçük Asya'da iki ulus birbiriyle savaşırken bunun tersinin olabilmesi çok güçlü. Dolayısıyla Küçük Asya seferine ve Kemalist harekete karşı alacakları pozisyon, nasıl bir örgüt olacakları ve başarılı olup olamayacaklarını belirleyecekti. Bİİ, Maksimos'un ifadesiyle Türklere de Yunanlılara/Rumlara (Elenlere) da hizmet etmeyen savaşa, sadece yabancıların işine yarayan bu karşılıklı kırıma karşı tutum olarak savaşa karşı kardeşleşmeyi ve sınıf kardeşliğini sa-

İstanbul Taksim Belvü Bahçesi'ndeki 1 Mayıs 1912 kutlaması. 2 numaralı kişi Zaharias Vezestenis, 3 numaralı kişi Stefanos Papadopoulos.

vunmaya başlar. Bu kardeşleşmeye, Türk ve Yunan/Rum işçilerini bağrında toplamayı hedefleyen bizzat kendi örgütleri bir örnek oluşturacaktır.

TÜRK SOSYALİSTLERİYLE İLİŞKİLER

Fakat zaman geçtikçe Anadolu'daki savaş, giderek örgütlenme ve özellikle Türk işçilerle işbirliği ve birlik sağlamlarının önündeki en önemli engel haline gelir. Maksimos'un ifadesiyle giderek artan şovenizm ve Kemalist ajanların yarattığı artan basıncı kırabilmek için ikili bir strateji izlerler. Bir yandan Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF) ve başka Türk sol gruplarıyla ilişki kurma çabasına girişirler. Diğer taraftansa sendikalarına Türk işçileri katmaya gayret ederler.

TSF ile hızla ilişkilenseler de bundan pek olumlu bir sonuç elde edilmez. Maksimos'un TSF hakkındaki yargıları oldukça serttir. Ona göre "Türkiye'nin bu ünlü 'Sosyalist' partisi, Hilmi ya da Hilmi Bey'e ait büyük bir çiftlikten, başka bir şey değildi."¹⁵ Hilmi ve partisine ilişkin görüşleri oldukça olumsuz olmasına karşın onunla ilişki kurmaya çalışmalarının nedeni TSF'nin işçi kitlelerini etkilemesi ve etrafında işçi örgütlerinin bulunmasıydı. Bunlar arasında Maksimos'a göre sayıları beş bine varan tramvay işçileri ve elektrik fabrikası işçileri bulunmaktaydı. Maksimos'a göre Hilmi bu işçileri oldukça nev-i şahsına münhasır bir biçimde bir örgüt çatısı altına sokmuştu. Bu işçilerin tümünü kurucusu ve başkanı bulunduğu partisi TSF'ye üye kaydetmiş ve onları aylık yarım lira aidat ödemeye mecbur etmişti. Öte yandan Hilmi bu aidatları doğrudan şirketten almakta, şirket de bu miktarı işçilerinin aylıklarından kesmekteydi. Böyle-

likle Maksimos'un ifadesiyle "Hilmi ve şirket arasında oldukça sıkı fıkı bir işbirliği ve anlayış bulunmaktaydı. Öyle ki şirkette çalışabilmek için işçinin zorunlu olarak Hilmi'nin sosyalist partisine üye olması gerekmektedir! Yani sermaye ve emek arasında ideal bir işbirliği."¹⁶

Maksimos'un aktardığına göre Hilmi Bey'in partisinin nizamnamesindeki özel bir madde kendisini ömür boyu parti başkanı kılmaktaydı. Hatta parti toplantıları sırasında Hilmi içeri girdiğinde üyelerin ayağa kalkıp onu askeri bir biçimde selamlaması gerekmektedir. Maksimos, Hilmi'nin kendilerine "disiplinim var, 'sizin şu demokrasiler, kontrol ve eleştiri, çoğunluklar ve azınlıklar gibi şeyler değil! Sosyalizm sizin düşündüğünüz gibi çalışmaz. Sosyalizmin disipline ihtiyacı vardır" dediğini aktarıyor.¹⁷ Ona göre Hilmi'nin sosyalizmi "askeri disiplin ve mentalite unsurlarının da yer aldığı nev-i şahsına münhasır, sultanî bir sosyalizmdi". Maksimos bu noktada istihzai bir biçimde Hilmi'de jandarma mantığının geçerli olmaya devam ettiğini, onun eski bir jandarma subayı olarak hayatının sonuna dek bir Türk jandarması olarak kaldığını zikreder. Maksimos'a göre Hilmi sosyalizmin ticaretini yapmakta, yani şirketler namına işçiler arasında faaliyet göstermekteydi. Onları örgütlemekte sonrasında da ücreti mukabilinde onları şirketlerin hizmetine sunmaktaydı. Maksimos, Hilmi'nin şirketlerin hizmetinde sosyalistliği daha sonra siyasete de teşmil ettiğini ifade eder. Mütteliklerin ona partisini muhafaza etmesi için maddi olarak yardım ettiklerini ifade ederek, böylelikle mütteliklerin hizmetinde sultan ve sadrazamın yanında bir de Hilmi ve "Türkiye Sosyalist Fırkası"nın bulunduğunu nakleder. Ona

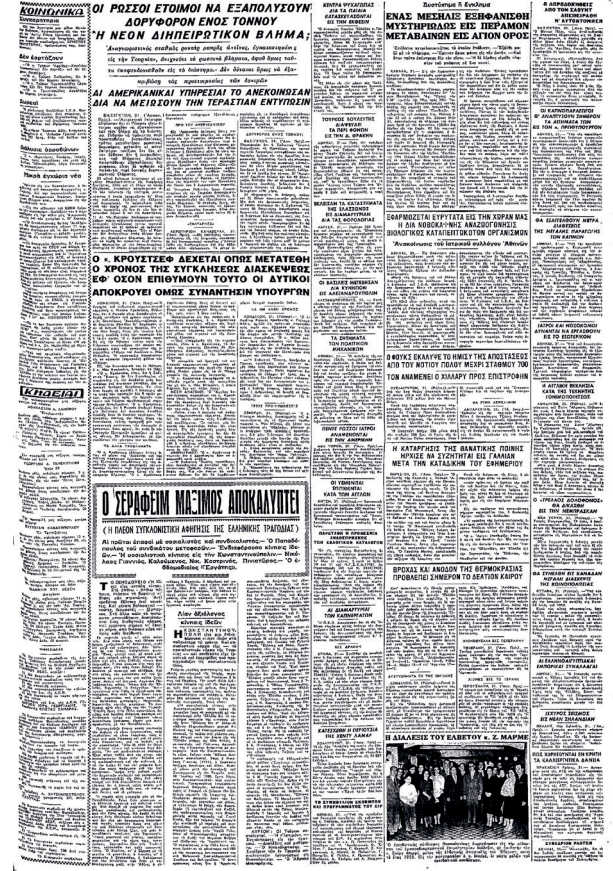
göre Versay ve Sevr anlaşmalarına bir itirazı olmayan Hilmi müttefiklerin elinde sosyalist renkli bir karttır.¹⁸

Hilmi ve partisi hakkındaki bu olumsuz yargılarına rağmen Maksimos ve arkadaşları onunla biraraya gelirler. Hilmi prensipte işbirliği yapmayı arzu ettiğini ama bunun güç olduğunu çünkü Bİİ'nin Moskova'ya tabi olduğunu ve 'Kemalcileri' desteklediğini, kendisinin ise yalnızca ve yalnızca sosyalist olduğunu belirtir. Maksimos, buluştukları esnada Edirne'den yeni dönmüş Hilmi'nin buradaki başarılarını da aktardığını anımsamaktadır. Edirne'de erkek ve kadınlarla hınca hınç dolu büyük bir salonda bir parti toplantısı yaptıklarını övünerek aktaran Hilmi, bilhassa salonun dört bir tarafında bulunan bayrakları görmeliydiniz diye ekler. Maksimos ve arkadaşları bu bayrakların kıvılcıklı renkli olmalarını beklerken Hilmi'nin bu bayrakların İngiliz, Fransız, Yunan, Türk tüm milletlerin bayraklarından oluşan gerçek bir enternasyonal oluşturduğunu öğrenince iyice afallarlar.¹⁹

Hilmi ve partisinin bu ve benzeri özelliklerinden ötürü Maksimos onunla pratikte işbirliğinin imkânsız olduğunu vurgular, zira Hilmi ona göre "yozlaşmış", "satılmış" bir figürdür. Yine de onunla sonuçsuz da kalsa iki kez daha görüşürler. Bu sırada "işlerinin" büyüdüğünü, İtilaf devletlerinin elinde Kemalistlere karşı bir kart haline geldiğini aktarır. İkinci görüşmede Hilmi, Moskova'ya gidip dönmüş olan Maksimos'a kendisinin de Moskova'ya gitmeyi düşündüğünü fakat Maksimos gibi üçüncü sınıf biletle değil özel vagonla seyahat edeceğini söyler. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Hilmi ve partisiyle 1922 yılı 1 Mayısını olabilirdiğince kitlesel kutlamak için görüşmeler yaparlar. Hilmi bu görüşmelerde onlarla açıktan işbirliği yapamayacak olsa da destekleyeceğini bildirir. Etkisi altında bulunan tramvay işçileri ve diğer sektörlerin greve çıkacağını vaat edip grevci işçileri Bİİ'nin gösterisine katılmaya teşvik edeceğini belirtir.²⁰ Maksimos nihayetinde Hilmi'nin, basın cinayetinin bir aşk meselesi ve kıskançlık eseri olduğunu iddia etse de, Kemalistler tarafından öldürüldüğünü zikreder.²¹

Maksimos, şehirde sosyalizmin ilkelerini savunan, Hilmi dışında, başka çevre ve kişiler bulunduğunu ve bunlarla da yakınlaşmaya çalıştıklarını aktarır. Bu şahsiyetlerden bazılarının gerçekten de Bolşeviklerden etkilenmiş Marksistler olduklarını ifade eder. Bunlar arasında Doktor [Şefik] Hüsnü (1887-1959) ve adını hatırlayamadığı [Ethem Nejat, 1883-1921] İsviçre'de tahsil görmüş ve hatta burada Lenin ile tanışmış, çocuklar için bir de ilerici dergi yayımlayan bir pedagogu zikreder. Türk işçi unsuru üzerinde bir etkiye sahip olduklarından bu Türk sosyalistleriyle temasın pratikte bir sonuç doğurmadığını da itiraf eder. Çoğu Doktor Hüsnü'nün etrafında kümelenen bu Türk aydınların o dönemde Fransa'da Henri Barbusse'ün yayımladığı *Clarté*'in²² muadili *Aydınlık*'ı yayımladıklarını ve Hüsnü'nün daha sonra birçok defa Moskova'yı ziyaret eden Türk komünist hareketinin önderi olduğunu da vurgular.²³

Öte yandan Maksimos ve arkadaşları, bu tür "yukarıdan" temasları yanında Türk işçileriyle daha doğ-

Makedonya gazetesinin 1 Şubat 1958 tarihli sayısının üçüncü sayfasında yayımlanan Serafim Maksimos'un anıları.

rudan ilişki ve kalıcı bağ kurmayı da hedeflerler. Bu hedefe ulaşmada kendi saflarına çektikleri yedi bin işçiden fazlasını bünyesinde barındıran inşaat işçileri sendikası önemli bir işlev görür. Oldukça güçlü bir örgütlenmeye sahip bu sendikanın üyeleri Rumlardan oluşmaktaydı ama İtalyan ustalar ve binlerce Türk işçiyle de teması bulunmaktaydı. Maksimos ve arkadaşları özellikle inşaatlara "çamur" hazırlayan Kürt işçileriyle temas kurarlar. Taksim'den Beşiktaş'a inerken bir mahallede yaşadıklarını aktaran Maksimos burayı Bİİ'de örgütlenmiş "meşhur" bazı inşaat ustalarıyla nasıl ziyaret edip aynı inşaat işçileri sendikasında örgütlenme propagandasını yaptıklarını oldukça ayrıntılı ve canlı biçimde tasvir eder. Neticede bu çabaları meyvesini verir ve üç bin işçi sendikalarına katılır. Maksimos'a göre savaşın yarattığı nefret ortamında bu büyük bir başarıdır.²⁴

Bİİ VE KEMALİSTLER

Bu türden hatırı sayılır başarılarla rağmen, Maksimos'a göre Bİİ üyeleri İstanbul'daki Türk işçi unsuru içerisinde de Kemalistlerin tepkisiyle karşılaşmaktaydılar. Bunlar Bİİ'yi "Ekümenik Patrikhane"nin ajanları olmakla itham ediyordu. Maksimos'un ifadesiyle işçiler arasında ulusal bir bilinç yaratma mücadelesi içerisindeki Kemalizm için Bİİ bir engel teşkil etmekteydi zira onlar Türk işçisine "her türlü ulusal kimliğin ötesinde sınıf bilinci ve sınıf dayanışması"ni aktarmaktaydılar. Öte yandan, o dönemin Türk toplumsal ilişkileri bağlamında Ke-

(İştirakçi) Hüseyin Hilmi Bey, kaynak: Wikimedia Commons

malizm, Maksimos'a göre "ilerici bir hareketti". Dış ilişkilerinde son derece Sovyet yanlıydı. Fakat Kemalizmle Sovyetler Birliği arasındaki bu uyum ideoloji alanında değil devletlerarası ilişkiler düzeyindeydi. Maksimos'a göre Kemalizm Sovyet dostu olmasına rağmen ülke içerisinde sonuna kadar komünizmin düşmanı olarak kalmıştı. Antiemperyalist olsa da işçi sınıfı ideolojisinin bir düşmanıydı ve kendi ifadesiyle hareketlerine yönelik tutumu "barbarca"ydı. Bu noktada Maksimos, Küçük Asya Felaketinden beş yıl sonra İstanbul'da bir mahkemenin gıyabında kendisini uzun yıllar hapse mahkûm ettiğini aktarır.²⁵

Maksimos, Ankara Hükümetince kurulan resmi komünist partisine de değinir. 1921 başlarında Komintern Kongresi ve Kızıl Sendikalar Enternasyonalî'nin kuruluşu için Moskova'ya gitmesinden birkaç gün önce eline "Türkiye Komünist Partisi nizamnamesi" geçtiğinden bahseder. Bu duruma oldukça şaşırın Maksimos, nizamnameyi Dr. Hüsnü ve arkadaşlarından oluşan "Türk solcularına" gösterir. Bunlar da durumun farkında oldukları, bunun Sovyetlerle ilişkilerini daha da geliştirmek isteyen "Kemal'in bir numarası" olduğuna değinip meseleyi ona etraflıca aktarırlar. Neticede Maksimos, nizamnameyi de yanına alarak Moskova'ya doğru yola çıkar. Moskova'da sunduğu raporda kendi durumları yanında bu meseleye de değinir. Sonrasında Balkanlı yoldaşlarıyla tartışırken ona Ankara merkezli Komünist Partisi'nin bir temsilcisinin de orada, hatta kendisiyle aynı otelde bulunduğunu iletirler. Maksimos bu temsilcinin doktor Tevfik Rüştü'den (Aras) (1883-1972), başkası olmadığını ve onun da Maksimos'un varlığından haberdar olup kendisiyle görüşmek istediğini aktarır.

Maksimos'a göre kendi varlığı "meşhur" Ankara komünist partisi hakkındaki gerçekleri ortaya çıkarabileceğinden Tevfik Rüştü bilhassa görüşmek istemekteydi. Neticede iki isim birbirleri hakkında çok şey öğrenmiş olmalarına rağmen bunu bilmezden gelerek görüşürler. Maksimos'un aktardığına göre Tevfik Rüştü bu görüşmede ona Kemalist hareket içerisinde büyük bir sol kanat bulunduğunu ve bunun gelişmeleri ve bizzat Kemal Paşa'nın kendisini etkilediğinden bahseder. Mecliste otuz mebusa sahip bir Komünist Parti'nin teşkil edildiğini, kendisinin bu partiyi temsil ettiğini aktarır. Bunun dışında Maksimos'a komünizme dair fikirlerinden bahseder. Maksimos, Tevfik Rüştü'nün aktardıklarının kendisine Hilmi'nin "sultani sosyalizmi"ni anımsattığını istihzai biçimde belirtir. Neticede bu da ona göre bir tür "Kemalist komünizm!" oluşturmaktaydı. Tevfik Rüştü ayrıca Kemalist Türkiye'nin burjuva demokrasininin çok ötesinde bulunduğunu ve bizzat Kemal Paşa'nın Lenin'e şahsi bir mektup göndererek Türkiye ve Sovyetler arasında müşterek ideolojik hedefler bulunduğunu yazdığını vurgular. Tüm bunlar yanında Rüştü Maksimos'a dışleri için bir Moskovalı doktora gittiğini ve ona altın liralarla ödeme yaptığını ve Moskova ile Moskovalı kadınların ne kadar güzel olduklarını anlatır.²⁶

Maksimos başlangıçta Tevfik Rüştü'yü yetenekli bir Kemalist ajan olarak değerlendirmektedir. Fakat devamında argümanlarında bir tür retorik devrimcilik tespit eder ve onun "geveze bir sahte devrimci" olduğunu düşünür. Merkezinde iyice gizlenmiş bir şovenizm bulunan bir kafa karışıklığına sahiptir. Elbette sonrasında dışişleri bakanı olduktan sonra komünizme dair her şeyi de unutmuştur. Ama o günlerde Moskova'da oldukça solcu bir tavır takındığını hatta kendilerini bir biçimde "sosyal milliyetçi" olmakla itham ettiğini yazar. O günlerde Maksimos ile birlikte zaman geçirmeyi çok arzu ettiğini ve ısrarla İstanbul'a nasıl döneceğini öğrenmeye çalıştığını, isterse ona yardımcı olabileceğini söylediğini hatırlamaktadır. Maksimos'a Samsun valisine iletilmek üzere bir mektup dahi verir ve ona Sivastapol'den bir Türk motoruna binerek Samsun'a gitmesini, orada valinin mektubu okuyunca ona yardım edip İstanbul'a ulaştıracağını iletir. Maksimos ise Tevfik Rüştü'nün tüm bu anlattıklarını dinlerken oldukça yetenekli ve sempatik bir genç olarak tarif ettiği Ligdopoulos'un başına gelenleri anımsar. Matematik öğrencisi Dimosthenis Ligdopoulos (1898-1920), Yunanistan'daki SEKE'nin önder kadrolarındandı ve Maksimos'un aktardığı üzere İstanbul'da da Bİİ tarafından dağıtılan *İşçi Mücadelesi* (Εργατικός Αγών) gazetesinin müdürüydü. İstanbul üzerinden Moskova'daki Komünist Enternasyonal'in ikinci kongresine SEKE delegesi olarak katılan Ligdopoulos buradan dönüşünde Aleksaki adındaki bir başka SEKE üyesiyle birlikte Karadeniz'de Laz kaçakçılar tarafından katledilip cesetleri denize atılmıştı. İşte Maksimos, Ligdopoulos'un trajik hikayesinin benzer biçimde geliştiğini düşünerek Rüştü'nün ona ilettiği mektubu alır ama kendi ifadesiyle: "oradan geçmeyi akıldan

bile geçirmedi, beni temizleyeceklerdi” diye yazar.²⁷

Yunan ordusunun 1921 yazındaki saldırı harekâtı Maksimos'a göre iki ulus arasındaki uçurumu genişleterek aralarındaki ilişkileri, barış içerisinde birarada yaşamalarını oldukça güçleştirir. Bunu kendileri de hareket ettikleri işçi çevrelerinde gözlemlemektedirler. Bu durum onların faaliyetlerini de olumsuz etkiler. Bilhassa İstanbul'un Yunan/Rum işçileri arasında gelecek kaygısı baş gösterir. Yurt dışına göç seçeneği en çok zikredilendir. Bu ortam Sakarya Savaşı'nın Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanmasıyla daha da pekişir. Bu koşullarda Bİİ çevresi bundan sonra öncülüğün Türk solcularında olması gerektiğini kararlaştırır. Bİİ giderek koyulaşan bir şovenizm ortamında hareket etmeye çalışır. Bundan ötürü mümkün merteye Türklerle daha yakın bağlar kurmaya çalıştıklarını, Türk ve Yunan/Rum işçileri nefretten uzak tutarak işçilerin arasındaki bağların gevşememesi için çalıştıklarını, gazeteleri *Neos Anthropos*'un (Yeni İnsan) savaş karşıtı bir tutum takındığını aktarır.²⁸

Maksimos'a göre, özellikle Sakarya Savaşı'ndan sonra, kendi nihai zaferlerinden emin olan Kemalistlerin davranışları giderek daha taşkın bir hal almıştır. Bu dönemde kendi “küçük bağımsız kardeşleşme hareketleri” giderek daha belirgin bir düşmanlıkla karşılaşır. Maksimos'un ifadesiyle hareketleri geliştikçe iftira ve entrikaların hedefi haline gelir. Maruz kaldıkları itham ve iftiralara karşılık olarak onlar da Ligdopoulos'ın akıbetinin ne olduğunu ve Trabzon'da Mustafa Suphi ve onunla birlikte on beş Türk komünistin nasıl katlettiklerini sorarak karşılık verirler. İşçi unsuru içerisindeki ilişkileri gittikçe kabalaşmıştır. Maksimos özellikle Tevfik Rüştü ile karşılaşması ve “Ankara komünist partisi senaryosunu” teşhiri sonrasında aralarının iyice bozulduğunu vurgular. Dolayısıyla Maksimos'a göre Kemalistlerin

Sovyet yanlısı tutumları sürse de İstanbul'da iktidara geldikleri anda hareketlerini yok edecekleri kesindir.²⁹

Nitekim Türk ordusunun nihai taarruzu sonrasında İstanbul'da Bİİ'nin durumu daha da güçleşir. Maksimos kısa bir süre için gözaltına alınır ve emniyette sorgulanır. Salıverildikten sonra önce Moskova'ya ardından da Yunanistan'a geçen Maksimos, burada SEKE'ye ve Kavaladaki Yunanistan Tütün İşçileri Federasyonu'na katılır. Kısa sürede gerek sendikada gerekse de partide önemli bir konuma yükselir. Bİİ'nin kendisiyse İstanbul'un Ankara hükümetinin idaresine geçmesinin ardından kapatılacaktır. Ankara hükümetinin idaresi altına giren İstanbul'daki siyasal atmosfer Rumların ön planda bulunduğu bir siyasal faaliyete pek uygun değildir. Bu süreçte damgalandıkları için iş bulmakta zorlanan ve İstanbul'da iktidarını pekiştiren Kemalist hükümetin daha sıkı takibatı altında kalan Bİİ militanı çok sayıda işçi, aileleriyle birlikte Sovyet Rusya'ya göç ederek burada yeni bir yaşam kurmaya çalışacaktır. Bununla birlikte, Maksimos'un da bir işçi militanı olarak niteliklerini övdüğü, Nikos Asimakopulos gibi bir dizi Bİİ militanı da TKP saflarında mücadele etmeye devam edecektir.

Yukarıda kısaca, kimi yönlerini özetlemeye çalıştığımız Maksimos'un gençlik hatıraları, gerek işgal İstanbul'undaki işçiler ve sendikal harekete gerekse de TKP ve bilhassa YKP'ye önemli bir kadrosal birikim devreden Beynelmillel İşçiler İttihadı'na ilişkin şimdiye dek bildiklerimizi oldukça zenginleştirici sayısız öğeye sahip. Üstelik Maksimos'un anlatısını soğuk ve mesafeli bir dilden ziyade, gençlik yıllarının heyecan ve his dünyasını ve değişik işçi militanlarının kendisini de capcanlı biçimde tasvir eden sıcak ve insancıl bir dille kaleme almış olması bunların önem ve değerini daha da arttırıyor.

STEFO BENLİSOY - İTÜ SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

- 1 Beynelmillel İşçiler İttihadı kuruluş toplantısında söylenen işçi marşı. Serafim Maksimos, “Ο Σεραφείμ Μαξίμος Αποκαλύπτει [Serafim Maksimos Açıklıyor], *Makedonia*, 09.02.1958, s. 5.
- 2 Osmanlı başkentindeki bu sosyalist hareketin evrimi için bkz. Stefo Benlisoy, *İstanbul'un İrgatları II. Meşrutiyet'te Sosyalist Bir İşçi Örgütü*, İstos 2018; Stefo Benlisoy, *Sosyal Demokratiden Devrimci Sendikalizme: Meşrutiyet İstanbul'unda Bir İşçi Örgütünün Evrimi, Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm Yeni Kuşak Çalışmalar*. Y. Doğan Çetinkaya (der.), İletişim Yayınları, 2021, 123-180. Mütareke döneminin başında İstanbul'da işçi ve sosyalist hareketin durumuna ilişkin bkz. Stefo Benlisoy, “Mütarekenin ilk yılında İstanbul'da İşçi Hareketi: Stefanos Papadopoulos'un Yazışmaları”, *Toplumsal Tarih*, 362, Şubat 2024, 24-31.
- 3 Bİİ için bkz. Erden Akbulut ve Mete Tunçay, *Beynelmillel İşçiler İttihadı, Mütareke İstanbul'unda Rum Ağırıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri*, (İstanbul: İletişim Yayınları), 2016.
- 4 Maksimos'un gençlik hatıraları çok yakın zamanda Yunanistan'da basılmış olmasına rağmen maalesef kitap henüz elimize geçmedi. Bkz. Serafim Maksimos, *Αναμνήσεις 1908-1924 [Hatıralar 1908-1924]*, yay. Haz. Kostis Karpozilos ve Popi Polemi, Atina: ASKI Ekdesis Themelio 2022.
- 5 Vezestenis için bkz. Stefo Benlisoy, “İstanbul işçi hareketine ilişkin yeni kaynaklar: Osmanlı başkentinde bir anarko-sendikalist: Zaharias Vezestenis”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Güz 2023, 22, 175-218.
- 6 Bizzat Marx tarafından 1866'da Birinci Enternasyonal Geçici Kuralları'nın girişinde vurgulanan bu ifade, sendikalizmin devrimci stratejisinin iradeci, işçilerin kendi eylem ve örgütlülüklerine öncelik tanıyan yönüne işaret ettiğinden bu dönemde adeta yeniden keşfedilerek sendikalizmin temel sloganına dönüşmüştü. Devrimci sendikalizm için bkz. Ralph Darlington, *Syndicalism and the Transition to Communism, An International Comparative Analysis*, Ashgate, 2008.
- 7 Maksimos, *Makedonia*, 07.02.1958, s. 3.
- 8 A.g.e., 08.02.1958, s. 3. Ekim Devrimi ve Bolşevizmin devrimci sendikalist ve anarşist

- 9 çevrelerde yarattığı etki ve dönüşüme dair önemli iki tanıklık için bkz. Alfred Rosmer, *Η Μόσχα του Λένιν [Lenin'in Moskova'sı]*, Atina, Marksistiko Vivliopolio, 2017; Victor Serge, *Έτος Ένα της Ρωσικής Επανάστασης [Rus Devrimi'nin Yıl Biri]*, Atina, Marksistiko Vivliopolio, 2017.
- 9 Maksimos, *Makedonia*, 08.02.1958, s. 3.
- 10 A.g.e., 09.02.1958, s. 5.
- 11 A.g.e., 11.02.1958, s. 3.
- 12 A.g.e., 13.02.1958, s. 6.
- 13 A.g.e., 15.02.1958, s. 3.
- 14 Maksimos'un anılarında Türkçe'de yaygın olan Rum/Yunan ayrımına başvurmayıp Hellen (Ελληνιστής) kavramını kullandığını yeri gelmişken not edelim.
- 15 A.g.e., 13.02.1958, s. 6.
- 16 A.g.e.
- 17 A.g.e.
- 18 A.g.e.
- 19 A.g.e., 14.02.1958, s. 3.
- 20 A.g.e., 14.03.1958, s. 3. Gerçekten de büyük başarıyla gerçekleşen 1 Mayıs 1922 kutlamalarına ve Maksimos'un 1920 1 Mayısına ilişkin canlı tasvirlerini aktarmayı yer sınır nedeniyle bir başka yazıya bırakıyoruz.
- 21 A.g.e., 14.02.1958, s. 3.
- 22 Bkz. Nicole Racine, “The Clarté movement in France, 1919-21”, *Journal of Contemporary History*, vol. 2, No. 2, April 1967, s. 195-208.
- 23 A.g.e., 14.02.1958, s. 3.
- 24 A.g.e.
- 25 A.g.e., 15.02.1958, s. 3.
- 26 A.g.e., 05.03.1958, s. 5.
- 27 A.g.e.
- 28 A.g.e., 12.03.1958, s. 3.
- 29 A.g.e., 15.03.1958, s. 3.